

196 slunce jahodu v ranní rose.“ (55) „Černý sen zbloudilé srdce svými rty mámí, / rybář a bílý sen dnes nad hlubinou zavolají sami.“ (58) Typický novoromantik, setkaný půl ze stesku, půl z touhy idylické. Většinou patrná silná spodní fluktuační citového dění; třeba mu jen naléztí nového osvobodivého slova.

Naproti tomu Josef Spilka jest čistokrevný paséista, ne-li dokonce pompiér. Epigon pozdního parnasismu lumirovského a nebožky. Moderní revue. Většinou čisté umělecké řemeslo, ale nevyteřává se zde zlato, ba ani ne stříbro, často jen plech. Vnitřní svět páně Spilkův jest úzký: obmezuje se na různé odstíny smyslnosti. To by ovšem neškodilo, nebýt ta smyslnost v jádře ku podivu rozšafná a studená. Malovaný oheň.

Jan Jiří působí leckde starožitně v motivech i ve výrazech; ano již i v titulech svých básní. Taková čísla jako „Žalm“ — „Bože, / přijde den, kdy nás již neoklameš!“ — nebo „Hadí sykot“ svědčí o neorientovanosti, nad níž si není tak snadno představit větší. Ale třeba vědět, že se za pseudonymem Jan Jiří kryje mladá dívka, Češka z ciziny, která asi patnáct let žila mimo vlast a zapoměla napolo česky, abys pochopil příčinu jazykové abstraktnosti nebo chudoby některých básní.

Pak se ti objeví energie výrazu i citu v několika jiných slokách jako určité pozitivní plus, které si přináší mladá autorka. Právě jako humor takové „Půlnoci“.

I Zdeněk Macek — syn drahého nedoceneného Antonína Macka, který skončil málo před dvěma roky — má obálku nad pomyslením starožitnou. Koleje železniční zbrocené krví velikého, velikananánánského červeného srdce...

A uvnitř? Nejprve typografická úprava: asi desaterý typ a všecko rozházeno tak složitě a zdobně, že to chce říci něco již pouhému zraku a že to uvádí asi v zoufalství sazeče. (Jsou mezi nejmladšími mládenci, kteří by utahali snad pět tiskáren.) A pak čteš: „slepý harmonikáři starověku Homéře,“ (17) a jsi doma. Poetista. Observance: Guillaume Apollinaire. Ale na druhé stránce: „Jsem dělník, který pracuje, a vždy / odcházím beze mzdy.“ A na třetí: „Jsem melankolický / a myslím vždycky / na Smrt.“ A jinde: „I všech těch, / kteří přede mnou / trpěli, odešli a nezanechali / na zemi / stopy“ (29) (rozsazeno ovšem do pěti velmi záhadných řádků, plných skrytých úmyslů): A vidíš, že i tu se hlásí ke slovu něco jako novoromantismus nebo spiritualismus a jinde sociální něha a lítost nad uraženými a pošlapanými. Tu je několik čísel, kde je již Zdeněk Macek básník. Eféb. Mimosas. (I kde chrlí ze sebe prostá slova; a právě tam!)

Co jest a co není liberalism?

197

Věnoval jsem, jak se pamatuje asi čtenář tohoto listu, v 10. čísle asi půl druhé stránky kritického rozboru p. Peroutkovým Bojům o dnešek. V 18. a 20. čísle Přítomnosti odpovídá p. Peroutka asi na osmi sloupcích na některé — naprosto ne však na všechny — výtky, které jsem učinil jeho knize. Dělá to prý proto, aby se se mnou, možno-li, dohodl o tom, co je to ten prožluklý liberalism. Při čemž se v celé první kapitole tváří, jako by polemisoval s *mojí* definicí liberalismu, jako by bránil liberalismus proti *mojí* karikatuře, kdežto já jsem neučinil nic jiného, než že jsem opsal p. Peroutkovu definici liberalismu z první stránky jeho předmluvy. Tam se totiž čte, že liberalismus záleží v tom, „aby člověk žil na zemi svobodně, v plném užívání svých sil a za plného rozvoje své osobnosti“. „To jest,“ dodává p. Peroutka, aby nebylo mýlky, „čemu říkám liberální zásada.“ Nuže, pohoršuje-li se na celých dvou stránkách p. Peroutka nade mnou, že prý karikuji liberalismus, a sice nějak starožitně, jak se to dělávalo „v dětských dobách liberalismu“, obrací se na někoho, kdo do toho přichází jako Pilát do Kréda. Měl by se spravedlivě obrátiti *na sebe* a hněvati se *na sebe*, že podal v úvodě definici liberalismu podstatně kuse a neúplně. Neboť nikde se tam nečte obmezení, které přidává až nyní v Přítomnosti: totiž, že „ne každý svobodný rozvoj osobnosti odpovídá liberálním zásadám“, nýbrž pouze ten, „který neutlačuje rozvíjení osobností jiných“. Pokud však platí definice, jak ji podal p. Peroutka v předmluvě — bez klauzule, již dnes dodává — jest oprávněný můj údiv, kde běže liberální právo pronásledovati lidi kteří žijí a se rozvíjejí po svém, z plnosti svých sil a ze své osobnosti

Pan Peroutka zdůrazňuje tedy dnes, že podle liberálních zásad svobodný a plný rozvoj osobnosti nesmí býti ani svobodný, ani plný, nýbrž obmezený a rozředený. A jde dokonce v tom obmezování a ředění svobodného a plného rozvoje až do konsekvencí, nad nimiž mně vstaly mé značně již prořídle vlasy: nastojte, až do konsekvencí socialistických! Napsal totiž na str. 274 větu, kterou jsem si zatřhl modrou tužkou a která zní: „My vidíme, že socialismus namnoze pokračuje v starých liberálních zásadách a že chce jen možnost rozvoje osobnosti rozšířiti i na vrstvu dělnickou.“ Kdyby tomu bylo opravdu tak, byl by všecek zásadní rozdíl mezi liberalismem a socialismem smyt a já, který vystupuji proti liberalismu ve jméno socialismu, lapal bych stín a byl bych náměsíčný Janek; a nejen já, nýbrž se mnou i ty desetitisíce spisovatelů, kteří si vedou jako já.

Ale ovšem tak tomu není. Ta věta není totiž pravdivá. Socialismus je odpůrce a protivník liberalismu a vznikl právě z odporu proti němu. Volal nejrůznější autority a hlavně ovšem stát, aby netrpěl volného

198 vývoje osobnosti různých těch továrníků, podnikatelů, průmyslníků, zaměstnavatelů a vůbec kapitalistů, nýbrž obmezoval jej nejružnějším způsobem: od nuceného starobního pojišťování dělníků až do nahrazení smlouvy mzdové dělníkovou účastí na zisku a zrušení nebo omezení volnosti, podle níž může umírající nahromaděný majetek odkázati dětem nebo každému, komu ho napadne. Řekne-li p. Peroutka o socialismu, že pokračuje v starých liberálních zásadách, je to asi tak pravda, jako řeknu-li o sovětském Rusku, že pokračuje v starých zásadách Ruska carského. Chcete-li, „pokračuje“, rozumím-li tím posloupnost časovou; ale nepokračuje, rozumím-li tím směr činnosti. Ačkoliv i tu mohu říci v jistém smyslu, že sovětské Rusko „pokračuje“ v zásadách starého carského Ruska tak totiž, že chce, aby tak dobře, jako se měli kdysi v carském Rusku excellence, generálové, gubernátoři a armáda ostatních úředníků, šlechticů, kupců, měli se nyní všichni dělníci a mužíci. Jenže by měl p. Peroutka uznati, že tento jeho logický a gramatickální způsob jest poněkud nezvyklý a komplikovaný a nikterak nepřispěje k dorozumění se o těchto otázkách. To je skoro tak, jako by někdo řekl o černé tabuli, že je bílá — s výjimkou všech černých bodů, které se na ní naleznou. Nu což? I tak jest možno se vyjádřiti. Proč by ne? Vždyť je možno jíti z Malé Strany na Vinohrady také přes Braník, Hodkovičky a Krč. Ale nejkratší a nejpohodlnější to spojení rozhodně není.

Pan Peroutka zamítá můj pokus definovati liberalism jako lásku k středocecnictví a nechť k výstřednostem. Liberalism prý hledá pravdu, a ne střed; a jest prý intuitivní, mnohem intuitivnější než na příklad komunism. Již to, že je ho tak těžko definovati, svědčí prý, jak je „povýtce intuitivní“.

Byl jsem ochoten již tomu uvěřiti, když při dalším čtení jsem zjistil, že přes všecken svůj intuicionism a přes všecko své opovržení „šedivými rozumáři“ se přece rozhodl — liberalism definovati. Snad proto, že to bude přece jistější. Na str. 306 druhý sloupec nahoře čtu: „*Liberalism není bázlivá láska k střední cestě. Jeho idea dala by se nejlépe vystihnouti tím, čemu Angličané říkají ballance of powers, rovnováha sil. Jen vyvrácením této idey můžete potříti liberalismus, neboť ona jest jeho srdcem.*“

Jsem upřímně zavázán panu Peroutkovi, že nám řekl, v čem je „des Pudels Kern“. Těším se z toho, že tentokrát opravdu trefil hřebík do hlavičky; ale obávám se, že tím liberalismu zvláště neprospěl.

Ruku na mozek i na srdce, pánové: Chtěli byste proto žít na světě, abyste bděli nad rovnováhou sil, i kdybyste byli jako pan Peroutka přesvědčeni o tom, že je na světě mnohost sil a že mají se udržovat v rovnováze? Já ne. A myslím, že ani pan Peroutka ne. To by byl úkol života opravdu příliš akademický a bezkrevný, i když neuvážíte ani,

199 že úplně zhoubný a škodlivý. Neboť: kdyby se uskutečnil ideál liberalismu, kdyby se uskutečnila úplně rovnováha sil, zdaž by to neznamenal konec života, mrtvý bod, smrt? Což není všecken pohyb, ruch, pokrok, život jen v tom, že jedna z těch sil snaží se předstihnout všechny ostatní — porušením rovnováhy, vybočením z mrtvé střední cesty? Ale dovolte mně, pane Peroutko, otázku: jaký je to ten váš ideál, když jeho splnění znamenalo by stagnaci a smrt? Promiňte: ale nestojím o *takovýhle* ideál.

A povšimněte si ještě jedné věci. Snažil jsem se vystihnouti liberalism láskou k střední cestě. Pan Peroutka to odmítl a nazval to „liberalismem vhodným leda pro geometry“. Ale co jiného jest jeho „rovnováha sil“ než konec konců také idea geometrická? I osvědčuje mně nepřímou sám pan Peroutka, že jsem se v charakteristice liberalismu neminul tak pravdy, jak by chtěl lidem namluviti . . .

I „střední cesta“, i rovnováha sil jsou ideje čistě *formalistní*. A v tomto formalismu je Achillova pata liberalismu. S liberalismem jest tomu jako s kriticisem. (Ne náhodou dovolávají se liberálové Kanta vedle Rousseaua jako svého duchovního otce.) Jest důležitý a užitečný, ale jen negativně. Dovede upozorniti na mnohou závadu, ale nového života stvořiti nedovede. Chtěl nebo mohl by někdo žiti pouhým kriticisem? Jeho duše zaschla by brzy hladem a žízni. Nasytiti ji může jen tvorba, něco kladného a obsahového i obsažného v plném smyslu slova. A stejně jako s kriticisem jest tomu i s liberalismem. Negativně může často prospěti; ale pozitivně, životním obsahem ducha naplniti nedovede.

Kratičký epilog k mému Tažení

Pražská divadelní kritika osvojila si jedno bezduché klišé, kterým operuje stále s vytrvalostí lepší věci hodnou. Povšimněte si toho, prosím. Vždycky po premiéře více méně otevřeně konstatuje, že kus sice nestál za moc, po případě i za nic, ale herci a režisér že mu pomohli na nohy; udělali z něho po případě něco velmi znamenitého. Tak ovšem bylo i po Tažení. Když jsem četl ty pokrytecké recenze, tázal jsem se, nestvořil-li snad naposledy Dostal i mne. Že se tu píše úplná bota, napadne málokoho. Neboť takový režisér musil by býti více než biblický Jehova, měl-li by z nicoty stvořit acidílo. Jen česká závist, která nedovede nepohodlnému autorovi přiznat, což jeho jest, mohla si vymyslet toto útočiště zbabělosti a hlouposti, které přímo řve do nebe o slitování.

Poněvadž se mne lidé tázali, jak je tomu s inscenací Tažení, slíbil jsem napsati o tom několik slov.

Několik neděl předtím, než se začalo studovati Tažení, pozval jsem